

Belma Buljubašić
Univerzitet u Sarajevu

BOSANSKOHERCEGOVAČKI MEDIJI U DANAŠNJEM VREMENU:

Ima li novinarstvo u Bosni i Hercegovini obrazovnu funkciju?

- Sažetak -

Medijska situacija u Bosni i Hercegovini je najblaže rečeno osrednja. Evidentno je da nedostaje školovanijeg i kreativnijeg kadra, malo više volje i želje da se napravi nešto što će biti kvalitetno i zanimljivo publici. Umjesto toga, svakodnevno se u bosanskohercegovačkim medijima susrećemo s uvezenim komercijalnim programima koji osim zabave ne nude ništa drugo.

Politički magazini su pristrasni, izgubili su svoju primarnu funkciju - informisanje građana, i sve više prelaze u domen žute štampe. U posljednje vrijeme možemo primijetiti da su naslovne stranice političkih magazina preplavljene sadržajima koji bi zasigurno više odgovorali tabloidima ili žutoj štampi. Novinari sve češće postaju oružje u rukama urednika (koji su u posljednje vrijeme i vlasnici ili većinski vlasnici novina ili televizijskih kuća). Najmanje je sadržaja vezanih za obrazovanje i kulturu a uočljiv je i nedostatak stručnog kadra koji bi se bavio kritikom sadržaja. Postavlja se pitanje - da li je novinarstvo izgubilo svoju primarnu funkciju i da li sada služi samo za zabavljanje širokih narodnih masa?

Ključne riječi: uloga medija, obrazovna funkcija medija, novinarska publika, etički kodeks novinarstva, nedostatak kritike u BiH, politički magazini, televizijske stanice, novinarstvo i književnost, novinarska profesija.

Ako novinarstvo definišemo kao društvenu djelatnost, a informaciju kao osnovni proizvod novinarstva, moramo se dakako, pozabaviti i osnovnim funkcijama novinarstva.

Pored informativne djelatnosti, uloga medija je i edukativna i zabavno-rekreativna. Dušan Slavković navodi da «štampa, radio, TV i film pored političko-informativnih, objavljuju i informacije saznavno-estetske i zabavne

vrijednosti i da prema tome imaju tri osnovne funkcije: informativno-političku (kao dominantnu), kulturno-obrazovnu i rekreativno-zabavnu.»

Zaključak koji bi se mogao izvesti iz ovoga je da je jedna od osnovnih funkcija medija kulturno-obrazovna. Kada se govori o medijima u Bosni i Hercegovini (bilo da se radi o printanim ili elektronskim) uočljiv je nedostatak upravo kulturno-edukativnih sadržaja. Današnje novinarstvo Bosne i Hercegovine uglavnom se svodi na tzv. žutu štampu, neprovjerene informacije i senzacionalističko novinarstvo utemeljeno na skandalima i provokativnim sadržajima.

Obrazovna funkcija novinarstva bi se s pravom mogla nazvati zaboravljenom i zapostavljenom formom ove društvene djelatnosti

Sama shema jedne redakcije prvenstveno zavisi od «moćnika» u čijim su rukama mediji i oni su oni koji diktiraju tzv. programske sheme. Kao što je već rečeno, mediji u BiH svoje programske koncepcije uglavnom zasnivaju na komercijalnim i tzv. jeftinim programima i onome što će donijeti dobru zaradu, ali i privući stanovništvo. U današnjem vremenu, uočljivo je da svako može imati svoju televiziju i na taj način utjecati na javno mnijenje. Najbolji primjeri za to su srbijanska televizija Pink, nastala u vrijeme bosansko-hercegovačkoga rata (kada je prema pisanju štampe u Srbiji svako naselje imalo svoju tv stanicu) ili nekadašnja crnogorska televizija *Palma*. U posljednje vrijeme je jako popularno da poznate ličnosti iz javnog života formiraju svoje televizijske kuće i na taj način promovišu svoje poslovne poduhvate. Najbolji primjer za to je DMST srbijanske turbo folk pjevačice Dragane Mirković. Svakodnevno smo svjedoci udara jeftinih španskih, brazilskih i drugih sapunica srceparajućih sadržaja, koje služe za popunjavanje programa, a jako su popularne među ovdašnjom populacijom. Skoro da je nemoguće upaliti televizor u popodnevnim satima a da barem na pola dostupnih televizijskih programa nije jedan od ovih sadržaja. Moglo bi se zaključiti da je glavno pitanje urednika svih dnevnih i sedmičnih novina i televizija šta je to što će sutra prodati novinu, privući pažnju gledalaca, slušalaca i čitateljstva i doprinijeti povećanju tiraža novina ili gledanosti emisije.

Analizirajući bosanskohercegovačku medijsku scenu primjetno je da trenutno ne postoje nijedne novine, politički dnevni list ili magazin za koji bi se moglo reći da ima objektivan pristup poslu. Uglavnom, svako «navija» za određenu stranu i subjektivizam je sastavni dio svakog medija kod nas. To je najuočljivije za vrijeme predizbornih kampanja, kada svaka novina ili televizija obavezno navija za jednu stranu i maksimalno posvećuje program ili prostor sadržaju stranke favorita.

Sve dosadašnje analize su pokazale da su najčitanije novine tabloidi, i to uglavnom oni iz susjedne Srbije (Express, Svet, Trn, Skandal) gdje su gla-

vne teme životi javnih ličnosti, najčešće pjevača i glumaca (uglavnom skandali koji se vežu za njih). Također, istraživanja su pokazala da su u svim medijima (dakle i u novinama, radiostanicama i televizijskim kućama) najmanje zastupljene obrazovne i kulturološke teme i da takve vrste programa skoro da i ne možemo više pratiti.

Prema jednom od istraživanja sprovedenom 2004. godine¹ na području Bosne i Hercegovine, došlo se do poraznih rezultata - skoro nijedna televizijska kuća u Bosni i Hercegovini nije imala redakciju obrazovnog programa! Ono što je bilo još poraznije je da pojedini urednici određenih televizijskih kuća i nisu znali za taj problem.

Veliki problem u Bosni i Hercegovini jeste i nedostatak kritike (taj problem je aktuelan već godinama), kao i nekreativnost samih članova redakcija i njihovih urednika. Nedostatak kritičara je toliko očit da ni u jednom mediju ne možete pročitati ili pogledati dobru književnu, filmsku, političku kritiku, tako da je publika prepuštena da sama donese sud o današnjim programima, koji su velikim dijelom jako opskurni. Provokativni sadržaji, kršenje etičkih pravila i normi, narušavanje tuđe privatnosti oduvijek su privlačili novinare. Sam Charles Baudelaire je još davne 1865. rekao: « Svake novine, od prvog do posljednjeg retka, nisu ništa drugo nego tkivo užasa, rata, zločina, krađe, bestidnosti, mučenja, zločinstva kneževa, zločinstva nacija, zločinstva pojedinaca - jedna opšta gadost.»

Etički kodeks novinarstva u Bosni i Hercegovini dakako postoji, ali često nam je njegova uloga potpuno nejasna. Očito je da su etička pravila tu, samo da se krše.

Za koga danas rade novinari? Odgovor bi, naravno, trebao glasiti - za publiku. Međutim, novinari danas pišu za urednika. Konačni sud, ocjena, ispravke, prepravljavanje autorskih radova i ubacivanje vlastitog mišljenja i komentara, to je danas urednikov posao. Sve današnje novine u Bosni i Hercegovini su privatna vlasništva i urednik je tu više kao gazda i nalogodavac, a najmanje je profesionalac. Novinari u takvim redakcijama uglavnom služe kao «potrčkala» i tu su da udovoljavaju zahtjevima svojih urednika. Kome novinari treba da prilagode svoj rad? Možda najmanje obrazovanoj publici? Odgovor na ovo pitanje je negativan, jer na taj način sadržaj njihovih priloga neće privlačiti novu publiku, a na taj način će izgubiti i obrazovaniju publiku, koja traži analize i obrazloženja pojedinih tema. Novinar, dakle, treba pisati na taj način da je, kako tvrde mnogi teoretičari, interesantan i akade-

¹ Istraživanje provedeno na području Bosne i Hercegovine, a ticalo se (ne) kvaliteta današnjih televizijskih kuća. Željelo se dokazati da su uredničke koncepcije današnjeg novinarstva daleko ispod onoga kako je to nekad bilo.

miku, ali i čovjeku koji ima samo osnovno obrazovanje. Istraživanja koja se svakodnevno sprovode na području Bosne i Hercegovine su porazna. Čitalačka publika je u stalnom padu, pojedinci nisu nikada ni čuli za neke od novina koje izlaze godinama, a na pitanje kojeg novinara smatraju najboljim, nerijetko navedu neku od voditeljica neke s lokalnih televizija.(?!) Svoje (ne)čitanje novina većina uglavnom pravda izgovorom da im je dosta politike u posljednjih 15-ak godina, da ih to uopće ne interesuje i da ne žele znati išta o takvim sadržajima

Da li novinarstvo u Bosni i Hercegovini ima ikakvu obrazovnu funkciju? Poznato je da i kada se baš ništa ne dešava u svijetu novine moraju biti pune². Ti sadržaji su često veoma siromašni, služe samo za popunjavanje prostora i često se dešava da nakon što pročitate jedne sedmične novine shvatite da niste saznali apsolutno ništa novo. Također i u svim dnevnim i sedmičnim novinama lako je uočljiv nedostatak obrazovnih sadržaja.

U posljednje vrijeme, jako su popularni razni televizijski spektakli - takmičenja raznih pjevačkih, glumačkih i drugih talenata. Ipak, najviše medijske pažnje izazvalo je prikazivanje srbijanskog Big Brother showa, čiji je sadržaj većina stanovništva bivše Jugoslavije pratila kao hipnotisana. Pratiti dešavanja nekolicine ljudi (?!) zatvorenih mjesecima u kući (čiji koeficijenti inteligencije ne prelaze znatno iznad 63) najblaže rečeno je potpuno gubljenje vremena i na publiku djeluje zaglupljujuće.

Prateći sadržaje nekoliko magazina u Bosni i Hercegovini, prvenstveno informativno-političkih, lako se primjećuje da se na njihovim naslovnim stranicama uglavnom pojavljuju bombastični nazivi koji služe kao mamac za čitateljstvo. «Novine ne prodaju tople ljudske priče, i priče o idealno uređenim stvarima. Ljudi to jednostavno ne vole čitati», tvrdi većina glavnih urednika i dodaje da je najbitnije izvući neku provokativnu vijest ili barem izvući samo jednu provokativnu rečenicu iz date izjave i moglo bi se reći da je urednička misija ostvarena.

Čuveni Karl Kraus je na sebi svojstven ironičan način rekao: «Jednodnevna novinska produkcija napravi kulturi veću štetu nego što je Gete napisao za pedeset godina u korist kulture.»

Veza književnosti i novinarske djelatnosti u posljednje vrijeme gubi i najmanji smisao. Nekada se smatralo da su ove dvije oblasti (koliko god su to pojedinci osporavali) čvrsto povezane. Teoretičari su smatrali da je književnost najbliža novinarstvu.³ Obje djelatnosti su sintetične, one prikazuju život, uzajamne odnose među ljudima. Razlika je bila u tome da se različito

² Citat preuzet od Ljube Nenadovića - *Pisma iz Nemačke*

³ Dušan Slavković: *Novinarstvo i književnost*

prilazilo obradi tema, dakle razlika je bila u odnosu novinara i književnika prema određenom pitanju i u cilju stvaranja određene priče/djela. Razlika je također, i ta što književnici imaju svoj unutrašnji, imaginarni svijet, mogu se stilski poigravati, igrati se riječima, pisati na specifičan način i graditi svoj prepoznatljivi stil. S druge strane, od novinara se uvijek tražilo da se drže činjenica, pišu što jasnije, preciznije, kako bi njihovi sadržaji bili dostupni što većem broju ljudi. «Novinarstvo zasigurno nije književnost na brzu ruku, kako mnogi tvrde. Nije ni književni oblik, pa ni manje vredni književni oblik. Novinarstvo i književnost su dva stvaralaštva vezana književnim jezikom, ali udaljena po odnosu prema stvaralačkom postupku.»⁴

Najjednostavniju definiciju razlike između novinarstva i književnosti dao je Antun Gustav Matoš, koji je sebe nazivao poznavaoцем žurnalistike i tzv. novinskim piscem. Matoš tvrdi da je najveći dušmanin prave književnosti žurnalizam. «Dok književnik stvara, novinar opetuje. Književnost je talenat, novinarstvo je rutina. Književnik mora biti originalan, novinar može biti svako tko brzo i lako piše.»

Novinari su univerzalne neznalice.⁵ Kratko objašnjenje ove već odavno uvriježene krilatice sastojalo bi se u tome da novinar nije ekspert niti u jednoj oblasti, a opet mora o svemu bar ponešto znati. Kada novinar od urednika dobije zadatak (nekada je to tema iz ekonomije, prava, medicine), novinar se ako želi napraviti dobru priču ili reportažu mora jako dobro informisati.

O novinarskoj profesiji ustaljene su još neke poznate opaske, a to su da je novinarstvo slobodna profesija (što mnogi smatraju totalno pogrešnim), novinar nema slobodnog vremena (čak i na godišnjem odmoru, novinar uvijek mora biti spreman za eventualne zadatke) i možda najzanimljivija: novinar je čovjek koji je promašio sopstveno zanimanje. «Ne znam nikoga ko je još u djetinjstvu maštao o tome da će jedanput postati novinar. Možda je sanjao o tome da postane vlasnik ringišpila, strojovođa ili mornar; a kad tamo, isklizne iz kolosijeka svojih sanja i postane član redakcijskog štaba.»⁶

Kako izgleda novinarstvo u Bosni i Hercegovini danas? Kratak odgovor bi glasilo - tužno i neprofesionalno. Ako bacite pogled na bilo koji sedmični list u našoj državi, primjetno je da je 70% sadržaja zasnovano na tzv. šokantnim i skandaloznim informacijama. Najave emisije ili novinski natpisi tipa: *sramotno, šokantno, po prvi put u Bosni i Hercegovini, otkrivamo* i slično,

⁴ Dušan Đurić: *Novinarska radionica*; poglavlje: Novinar je novinar je - novinar

⁵ Ovu staru izreku, je prvi put upotrijebio Moša Pijade

⁶ Karel Čapek u reportaži *Kako se prave novine* na duhovit način objašnjava novinarsku profesiju i svoje viđenje kako se postaje novinar.

služe urednicima samo da bi privukli masovnu publiku i na taj način osigurali gledanost svoje emisije ili čitanost novine. Na kraju teksta se može zaključiti da je medijska publika i medijska kultura u Bosni i Hercegovini na jako niskom nivou i da se prema svim raspoloživim pokazateljima to neće poboljšati barem u narednih deset godina.

- Abstract -

State in journalism in Bosnia and Herzegovina is mediocre to say the very least. Lack of more educated and creative individuals engaged in journalism is obvious. There are very few who have good mind and will to make their work quality and interesting for the audience. Instead, in Bosnia a Herzegovina media we can see foreign commercial programs offering us entertainment only. Political magazines are one-sided, offering on cover pages biased content. They lost their primary function - to make information for ordinary folks and now they are more like tabloids. More and more, journalists become only tools in hands of their editors (who are owners or majority shareholders of newspapers or TV houses). There is a lack of information concerning culture or education and there is a lack of professionals who would be engaged in critique of such issues. It leads to the question – Does journalism in Bosnia and Herzegovina had lost its educational function? And - Is its role now to amuse masses?

Key words: **media role, educational function of media, press audience, ethic codex of journalism, lack of critique in Bosnia and Herzegovina, political magazines, TV stations, journalism and literature, journalism as a vocation.**

Literatura:

1. Đurić, Dušan: *Novinarska radionica*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1989.
2. Slavković, Dušan: *Biti novinar*, Radnička štampa, Beograd, 1981.
3. Weinberg, Steve: *The reporter's handbook*, St. Martin's Press, Boston, 1996.
4. Politički magazini: Dani, Slobodna Bosna, Start
5. Internet i istraživački radovi raznih organizacija